

Dr Janusz Mikitin

Rys historyczny formacji

1. Podstawy prawne utworzenia autonomicznej policji na Śląsku

Od samego początku uzyskania przez Polskę niepodległości, sprawa Śląska traktowana była odrębnie, z uwagi na jego dziedzictwo i odmienność kulturową, związaną z dramatycznym procesem podziału tych ziem. Po zakończeniu I wojny światowej na Śląsku ujawniły się tendencje separatystyczne, a ustawodawca pruski z kolei zapowiedział dla tego rejonu autonomię prowincjonalną. Strona polska szybko zareagowała na te dążenia, przyznając szeroką autonomię województwu śląskiemu. Takie działania miały bardziej charakter propagandowo-plebiscytowy, co nie zmienia jednak faktu, że taka autonomia temu rejonowi została przyznana.¹

Podstawą udzielenia autonomii Województwu Śląskiemu była Ustawa Konstytucyjna Sejmu Ustawodawczego, uchwalona 15 lipca 1920 r., zawierająca Statut Organiczny Województwa Śląskiego.² Przyznawał on Województwu Śląskiemu szerokie i rozległe uprawnienia ustawowe i administracyjne, a więc na długo jeszcze przed rozstrzygnięciem, co do granic i obszaru Górnego Śląska. Istota autonomii polegała na powołaniu organu ustawodawczego Sejmu Śląskiego z szerokim zakresem kompetencji. Obejmowały one zagadnienia skarbowe, organizacji ustroju, administracji i samorządu, organizacji sił policyjnych, szkolnictwa, przemysłu i wiele innych.

Statut Organiczny regulował wstępnie, iż Policja jako organ bezpieczeństwa i porządku publicznego, podlegała władzom Śląska, była autonomiczna i utrzymywana z zasobów Skarbu Śląskiego. Wykonawcą postanowień Sejmu Śląskiego był wojewoda, który personalnie był odpowiedzialny względem prezydenta, niekiedy premiera, za całokształt działalności i funkcjonowania śląskiej policji.

Podstawową rolę w tworzeniu Policji Województwa Śląskiego odegrała Naczelna Rada Ludowa dla Górnego Śląska, która na uzyskanych przez Polskę ziemiach śląskich

---

¹ Szerzej: J. Ciągwa, *Autonomia Śląska (1922-1939)*, Katowice 1988, ss. 3-21. Polska ustawa o autonomii była odpowiedzią na ustawę o utworzeniu prowincji górnośląskiej, uchwaloną 14 października 1919 r. przez Pruskie Zgromadzenie Krajowe. Pruska ustawa z kolei zapewniała Górnemu Śląskowi ograniczoną samodzielność, należną prowincjom pruskim (Tamże).

² Ustawa Konstytucyjna Sejmu Ustawodawczego w Warszawie z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca Statut Organiczny Województwa Śląskiego (Dz.U.R.P. z 1920 r., Nr 73, poz. 497).

rozważała dwie koncepcje formacji policyjnych.³ Pierwsza z nich lansowana przez przedstawicieli Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie, zalecała powołanie oddziału wojewódzkiego Policji Państwowej. Druga natomiast, utworzenia żandarmerii na wzór cieszyński. Ostatecznie zdecydowano o powołaniu policji śląskiej, która miała się wzorować na Policji Państwowej. Odpowiedzialnym za tworzenie policji na Śląsku, Naczelna Rada Ludowa uczyniła ówczesnego komendanta Żandarmerii Krajowej Śląska Cieszyńskiego – pułkownika Stanisława Młodnickiego. Przygotowany przez niego projekt organizacji Policji Województwa Śląskiego został zaakceptowany przez Naczelną Radę Ludową, poszerzoną o działaczy cieszyńskich. Projektowi temu nadano formę prawną rozporządzeniem z dnia 17 czerwca 1922 r.⁴ W myśl tego aktu Policja Województwa Śląskiego podporządkowana została wojewodzie i Sejmowi Śląskiemu i była całkowicie niezależna od Policji Państwowej, z własnym zawieszeniem prawnym, umundurowaniem, szkoleniem, zasadami naboru kandydatów do służby itp.

2. Struktura Policji Województwa Śląskiego

Policja Województwa Śląskiego (dalej: PWŚl.) organizacyjnie dostosowana była do podziału administracyjnego województwa. Na czele stała Główna Komenda PWŚl. z siedzibą w Katowicach.⁵ Podporządkowane jej były oddziały, komendy powiatowe i miejskie (dla miast stanowiących powiaty).⁶ Tym z kolei podporządkowano komisariaty, które obejmowały wybrane miasta, dzielnice większych miast lub gminy wiejskie o charakterze miejskim oraz posterunki w gminach i mniejszych miastach. Na najniższym szczeblu administracji policyjnej znalazły się ekspozytury komisariatów, które rok później przemianowano na posterunki

³ Archiwum Państwowe w Katowicach, Zespół Naczelna Rada Ludowa, sygn. 82, k. 2.

⁴ Rozporządzenie z dnia 17 czerwca 1922 r. w przedmiocie organizacji Policji Wojewódzkiej (Dz.U.Śl. z 1922 r., Nr 1, poz. 4).

⁵ W Policji Państwowej jednostką nadrzędną była Komenda Główna, w okręgu (województwie) Komenda Okręgowa, a w miastach i w powiatach Komendy Miejskie (Powiatowe). Nazwy tych jednostek w Policji Województwa Śląskiego różniły się tym, że ich człon był odwrotny aniżeli Policji Państwowej, jak: Główna Komenda, Miejska (Powiatowa) Komenda. Do szefa Policji Państwowej zwracano się „komendancie główny”, a z kolei dowódca garnizonu dla odróżnienia nosił miano „główny komendant”. Podobne nazewnictwo występowało w określeniu niższych stanowisk (do powiatu włącznie). Z uwagi na obowiązującą wówczas procedurę nazewnictwa tych jednostek, zasada pisowni została zachowana w przedmiotowej pracy.

⁶ Zgodnie z art. 10 rozporządzenia w przedmiocie organizacji Policji Wojewódzkiej: „W zakresie służby bezpieczeństwa i czynności wykonawczych władz wojewódzkich podlega Policja w powiatach starostom, a w obwodach, dla których ustanowione zostały Dyrekcje Policji, Dyrektorom Policji”. Dyrekcje Policji utworzone na wzór austriackich i niemieckich urzędów ustanowiono tylko w trzech miastach: Bielsku, Katowicach i Królewskiej Hucie. W podanych miastach komendy te posiadały przymiotnik „Miejska (Miejska i Powiatowa Komenda PWŚl. w Katowicach (Bielsku) lub Miejska Komenda PWŚl. w Królewskiej Hucie).

niesamodzielne lub ekspozytury posterunków. Posterunki obejmowały w swym rejonie odpowiedzialność za porządek i bezpieczeństwo publiczne w gminach miejskich, gminach wiejskich lub w kilku gminach.⁷

W ramach struktur organizacyjnych Głównej Komendy PWŚl., na zasadach obecnych wydziałów utworzono Oddziały: I Administracyjny i Adiutantury, II Gospodarczy, III Szkolny, IV D oraz Inwigilacyjny. Obok nich utworzono zwarty batalion policyjny, zwany Oddziałem Konnym Głównej Komendy PWŚl. oraz Oddział Kontroli Granicznej. Pod względem personalnym oraz podziałem na referaty, najbardziej rozbudowany był Oddział I Administracyjny i Adiutantury, który obejmował całokształt działalności administracyjnej. Oddział II Gospodarczy zajmował się sprawami zaopatrzenia i inwestycji technicznych. Oddział IV D (Policji Politycznej) zajmował się walką z przestępczością polityczną, zwalczaniem działalności szpiegowskiej i posiadał odpowiednie – swoje komórki w powiatowych komendach. Natomiast do zadań Oddziału Inwigilacyjnego należało gromadzenie danych o przejawach życia politycznego i społecznego

Odpowiednio do podziału administracyjnego województwa śląskiego, w 1922 r. utworzono powiatowe komendy w następujących miastach: Bielsku, Cieszynie, Lublińcu, Pszczynie, Rudzie, Rybniku, Świętochłowicach i Tarnowskich Górach. Dla powiatu katowickiego jak i miasta Katowice powołano wspólną Miejską i Powiatową Komendę, a dla Królewskiej Huty – Chorzowa, jedyną w województwie Miejską Komendę. Stosownie do zmian podziału administracyjnego województwa, zlikwidowana została w 1924r. Powiatowa Komenda w Rudzie, a w 1939 r. Powiatowa Komenda w Świętochłowicach.⁸ Największym zmianom organizacyjnym podlegały komisariaty i posterunki oraz inne jednostki podporządkowane komendantom powiatowym, w zależności od potrzeb powstawały nowe komisariaty i posterunki a inne likwidowało się.

W zakresie administracji, organizacji, uzbrojenia, wyszkolenia i zaopatrzenia, policjanci śląscy podlegali głównemu komendantowi, natomiast w zakresie służby bezpieczeństwa i czynności wykonawczych, podporządkowani byli – jak już wspomniano – wojewodzie, a w powiatach starostom. W obwodach, dla których ustanowione zostały Dyrekcje Policji (Bielsko, Chorzów, Katowice) policjanci podlegali dyrektorom policji.⁹

⁷ Archiwum Państwowe w Katowicach, Zespół Policja Województwa Śląskiego (dalej: APK, PWŚl.), sygn. 23, k. 46 i następne.

⁸ Powiat rudzki zniesiono z dniem 1 kwietnia 1924 r., za: Ustawa z dnia 15 lutego 1924 r. w przedmiocie zniesienia powiatu rudzkiego (Dz.U.Śl. z 1924 r., Nr 5, poz. 20), a powiat świętochłowicki zniesiony został z dniem 1 kwietnia 1939 r., za: Ustawa z dnia 7 marca 1939 r. o zniesieniu powiatu świętochłowickiego i o zmianie granic powiatu katowickiego, pszczyńskiego i tarnogórskiego (Dz.U.Śl. z 1939 r., Nr 6, poz. 5) oraz APK, PWŚl., sygn. 1, kk. 808-809 i APK, PWŚl., sygn. 508, kk. 305-306.

⁹ Dz.U.Śl. z 1922 r., Nr 1, poz. 4, art. 10.

Uregulowany został również stosunek policji do władz wymiaru sprawiedliwości. Ustalono, że w czynnościach dochodzenia przestępstw policja była w bezpośredniej zależności od władz wymiaru sprawiedliwości. Urzędy prokuratorskie i władze sądowe miały prawo wydawania poleceń policji śląskiej zgodnie z ustawami o postępowaniu karnym (były one analogiczne jak w całej Policji Państwowej).

Pierwszym Głównym Komendantem PWŚl. był pułkownik żandarmerii Stanisław Młodnicki, a jego zastępcą podinspektor Augustyn Bańczyk. Od 1 stycznia 1924 r. to stanowisko objął podinspektor Leon Wróblewski (dnia 1 sierpnia 1924 r. został awansowany do stopnia inspektora). Następcą inspektora Wróblewskiego został w dniu 2 grudnia 1926 r. inspektor dr Adam Kocur, a jego zastępcą został podinspektor Józef Żółtaszek, który po wyborze inspektora Kocura na prezydenta miasta Katowic, został mianowany 6 października 1928 r. głównym komendantem. Funkcję zastępcy pełnił podinspektor Józef Jeziorski.

Do zadań szefa policji śląskiej należały czynności wykonawcze w zakresie organizacji, administracji, zaopatrzenia, uzbrojenia, uzupełnienia i wyszkolenia Policji Województwa Śląskiego.¹⁰

Policja Województwa Śląskiego liczyła w 1922 r. 100 oficerów, 136 urzędników, 2.527 funkcjonariuszy służby mundurowej i 207 służby śledczej, a z początkiem roku 1938, jeszcze przed przyjęciem do macierzy Śląska Zaolziańskiego, liczba ich zmniejszyła się o 500 policjantów. Aneksja Zaolzia i zapewnienie bezpieczeństwa w tym rejonie była czynnikiem powodującym wzrost etatów w PWŚl. Stan kadrowy śląskiej policji osiągnął w tym czasie poziom z 1924 r., by rok później zbliżyć się już do liczby 4 tys. zatrudnionych funkcjonariuszy.

Policjantem na Śląsku mogła zostać osoba posiadająca:

- obywatelstwo polskie;
- nieskazitelną przeszłość;
- wiek od 23 do 35 lat (od 1933 r. wiek od 21 do 35);
- zdrową i silną budowę ciała oraz odpowiedni wzrost;
- znajomość języka polskiego w mowie i piśmie;
- zdolność liczenia.¹¹

Wyższych kwalifikacji żądano od kandydatów na stanowiska wyższych funkcjonariuszy. Przyszli śląscy oficerowie – poza opisanymi warunkami – winni byli posiadać co najmniej świadectwo „średniego zakładu naukowego”, a Główny Komendant wykształcenie wyższe.

---

¹⁰ Art. 5 rozporządzenia o Policji Wojewódzkiej.

¹¹ Art. 22 rozporządzenia.

Inaczej traktowano oficerów rezerwy nie posiadających wykształcenia wyższego, którzy zgodnie z rozporządzeniem mieli jedynie uprawnienia kandydatów z wykształceniem średnim (oficer po zakończeniu służby wojskowej i przyjęty do Policji Śląskiej posiadał uprawnienia starszego przodownika). Dopuszczano też odstępstwa przy awansach na wyższe stanowiska. Starsi przodownicy nie posiadający wykształcenia średniego, lecz zasłużeni na polu walk narodowo-wyzwoleńczych, mogli zostać awansowani, ale pod warunkiem złożenia stosownych egzaminów.¹² Każdy z przyjętych funkcjonariuszy zobowiązany był do ukończenia „specjalnej szkoły”,¹³ a pierwszy rok jego służby traktowano jako „okres próbny”, zaliczany do czasu służby w policji.¹⁴

Oficerowie otrzymywali przygotowanie do służby w policji na specjalnych kursach w Warszawie. Pozostali funkcjonariusze służby mundurowej i śledczej przeszkalani byli przeważnie w Szkołach Policji w Katowicach, Świętochłowicach, Bielsku i Królewskiej Hucie oraz częściowo na kursach w Szkole Policyjnej w Mostach Wielkich. Zakres szkolenia obejmował „prawo karne, procedurę karną, instrukcję służbową, służbę śledczą, prawo państwowe i administracyjne, biurowość, wyszkolenie strzeleckie i fizyczne, naukę zdrowia i ratownictwo oraz przedmioty ogólnokształcące, takie jak historia i geografia Polski oraz arytmetyka z geometrią.

Uzbrojenie – jak na tamte czasy – było na należyтым poziomie. W miejsce krótkich karabinów Mannlichera i niemieckich Mauzerów, policja śląska otrzymała karabiny Mauzera z Polskiej Wytwórni Uzbrojeń. Na uzbrojenie funkcjonariusza składała się również pałka gumowa i pistolet. Poszczególne oddziały zaopatrzone były również w pancerze i hełmy stalowe.

W dyspozycji Głównej Komendy znajdowały się karabiny maszynowe i „auto pancerne”, a park samochodowy policji śląskiej składał się z 12 samochodów osobowych, 5 autobusów, 2 samochodów ciężarowych, 7 motocykli i około 400 rowerów.¹⁵

Policja Województwa Śląskiego w aparacie całej Rzeczypospolitej odgrywała ważną rolę, nie tylko ze względu na jej wysoki poziom fachowy, ale także ze względu na znaczenie gospodarcze województwa w państwie polskim. Stan osobowy wojewódzkich sił policyjnych stanowił około 10% wszystkich funkcjonariuszy w Rzeczypospolitej, dobrze wyszkolonych, zdyscyplinowanych i o stosunkowo wysokim (jak na ówczesne warunki całej policji) przygotowaniem ogólnym.

---

¹² Art. 23 rozporządzenia.

¹³ Art. 24 rozporządzenia.

¹⁴ Art. 25 rozporządzenia.

¹⁵ J. Mikitin, *80 Lat Policji Śląskiej*, „IPA Śląsk”, 2002, Nr 1, s. 4.

3. Odrębność Policji Województwa Śląskiego od struktur Policji Państwowej

3.1. Podstawowe różnice prawne

Na odrębność struktur Policji Województwa Śląskiego od Policji Państwowej (dalej P.P.) wpłynął przede wszystkim system prawny, obowiązujący na całym obszarze autonomicznego województwa śląskiego. Podany system prawny, co wskazano już wcześniej, ograniczał się wyłącznie do jednego województwa, a co za tym idzie, podległość śląskiej policji i jej struktura organizacyjna była odmienna od formacji funkcjonującej w pozostałej części kraju.

Na czele śląskiej policji stał „główny komendant”, który posiadał pozycję równoprawną komendantowi głównemu i jednocześnie komendantowi okręgowemu (wojewódzkiemu) P.P. Główny komendant PWŚl. podlegał wyłącznie wojewodzie śląskiemu, w odróżnieniu od komendanta głównego P.P., który z kolei bezpośrednio podlegał ministrowi spraw wewnętrznych.

Podstawą prawną funkcjonowania policji śląskiej było rozporządzenie z dnia 17 czerwca 1922 r., które rok później zostało zatwierdzone ustawą.¹⁶ Choć przepisy te wzorowane były na Ustawie z dnia 24 lipca o Policji Państwowej,¹⁷ miały jednak własne uregulowania dotyczące podległości służbowej, potrzeb materialnych, warunków przyjęcia, wykształcenia, rozmieszczenia jednostek i gradacji funkcjonariuszy. Podległość służbową już omówiono, tym samym w tym miejscu należy przedstawić pozostałe różnice w funkcjonowaniu tych formacji:

- koszty utrzymania PWŚl. pokrywane były w $\frac{3}{4}$ z zasobów Skarbu Śląskiego, a w $\frac{1}{4}$ z budżetu samorządów lokalnych. Podobnie regulowano to w P.P., z tym, że koszty w $\frac{3}{4}$ części pokrywał Skarb Państwa. Niezależnie od ponoszonych kosztów utrzymania przez poszczególne gminy, na Śląsku obowiązywały dodatkowo uregulowania o bezpłatnym przekazaniu lokali na rzecz policji. Taka forma pomocy ze strony gmin na rzecz P.P. nie miała prawnego umocowania;
- do policji śląskiej przyjmowano ochotników w wieku 23–35 lat, podczas gdy do P.P. przyjmowano osoby w wieku 23–45 lat.

¹⁶ Ustawa z dnia 2 marca 1923 r. w przedmiocie organizacji Policji Województwa Śląskiego (Dz.U.Śl. z 1923 r., Nr 13, poz. 87), zatwierdzająca Rozporządzenie Wojewody Śląskiego z dnia 17 czerwca 1922 r. (Dz.U.Śl. z 1922 r., Nr 1, poz. 4).

¹⁷ Ustawa z dnia 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej (Dz. P.P.P. z 1919 r., Nr 61, poz. 363).

Z biegiem lat przepisy te ujednolicono i do obu formacji przyjmowano już przyszłych funkcjonariuszy w przedziale wieku 21-35 lat;

- w policji śląskiej obowiązywał roczny okres służby przygotowawczej a w P.P. okres ten wynosił pół roku. Każdy funkcjonariusz w podanym okresie zobowiązany był do ukończenia specjalnego przeszkolenia. Programy szkół na terenie Śląska ustalały przepisy wydane przez wojewodę, a w P.P. wydane przez ministra spraw wewnętrznych w porozumieniu z ministrem sprawiedliwości i spraw wojskowych;
  - o rozmieszczeniu i obsadzie jednostek terenowych policji na Śląsku decydował wojewoda, w przeciwieństwie do innych województw, gdzie decydował o tym miejscowy przedstawiciel władzy lokalnej. Liczbę etatów w śląskiej policji określał wojewoda w porozumieniu z lokalnymi władzami administracyjnymi i samorządowymi, a w przypadku P.P. decyzję taką podejmował minister spraw wewnętrznych w porozumieniu z ministrem finansów. Korpus P.P. w początkowym okresie dysponował ponad 29 tys. funkcjonariuszy. Ta liczba
  - wraz z przejściem ochrony granicy wschodniej przez P.P. osiągnęła poziom ponad 49 tys. policjantów i urzędników, by z biegiem lat ulegać redukcji do 30 tys. osób. Stan osobowy PWŚl. z racji obszaru swego działania był 10-krotnie mniejszy od P.P. i wahał się w granicach 2,5 tys. do 4 tys. policjantów i urzędników. Stosunek funkcjonariuszy do liczby mieszkańców był o wiele korzystniejszy na Śląsku i wynosił w 1928 r.: 1:434, gdy pozostałej części kraju 1:1053;
  - odmiennie niż w P.P. została rozwiązana kwestia gradacji w policji śląskiej. Policjanci w korpusie oficerskim posiadali stopnie: inspektora, podinspektora, nadkomisarza, komisarza, podkomisarza i aspiranta, a w korpusie podoficerskim: starszego przodownika, przodownika, starszego posterunkowego i posterunkowego. W Policji Państwowej korpus podoficerski pokrywał się z policją śląską, a w korpusie oficerskim zbliżony był do funkcjonującego obecnie: generalny inspektor, nadinspektor, inspektor, podinspektor, nadkomisarz, komisarz, podkomisarz i aspirant.
- Niemniej ważnym elementem odróżniającym te formacje, było specyficzne umiejscowienie ich na mapie służb przeznaczonych do ochrony granic państwowych. Każda formacja posiadała wyodrębnione oddziały. W strukturach P.P. oddziały te w 1926 r. uległy rozwiązaniu. Natomiast oddziały graniczne funkcjonujące na terenie Śląska

w 1923 r. zostały włączone do jednostek terenowych i nie zmieniając swojego statusu, funkcjonowały w tym stanie do września 1939 r.

W obu formacjach odmiennie traktowano również sposób użycia sił policyjnych do rozpędzania nielegalnych zgromadzeń, manifestacji, czy też tłumienia ekscesów ulicznych. Policja Śląska na miejsce zdarzenia wkraczała nie tylko na polecenie władz administracyjnych, co działała pod bezpośrednim ich kierownictwem. Odpowiednie władze były zobowiązane oddelegować do kierowania akcją policyjną urzędnika nie będącego policjantem, co w P.P. nie miało miejsca.¹⁸

3.2. Odrębne elementy umundurowania

Umundurowanie policji śląskiej było swoistym elementem odróżniającym funkcjonariuszy tej formacji od Policji Państwowej. Przepisy o umundurowaniu na mocy delegacji ustawowej określał wojewoda, podczas gdy w P.P. przepisy takie wydał minister spraw wewnętrznych w porozumieniu z ministrem spraw wojskowych.

Z chwilą powołania PWŚl. umundurowanie policjantów było niejednolite, część funkcjonariuszy – do czasu wejścia przepisów mundurowych – nosiła uniformy formacji ją poprzedzających - Policji Górnego Śląska lub Żandarmerii Krajowej Śląska Cieszyńskiego. Stan taki trwał aż do dnia 10 września 1923 r., gdy wojewoda śląski wprowadził przepisy mundurowe. Przepisy określały zasadniczy kolor munduru na granatowy, co tym samym upodobniały go do mundurów P.P. Szczegóły umundurowania różniły się mimo wszystko od ogólnopolskich. Podstawową różnicą było zastosowanie na szwach kurtki dwóch mosiężnych haków dla podtrzymania pasa głównego, których w P.P. nie stosowano. Na Śląsku noszono granatowe spodnie z błękitną wypustką, co w P.P. przysługiwało tylko oficerom, a latem białe płócienne spodnie. Nie noszono – jak w P.P. – owijaczy do trzewików, a spodnie wypuszczano na obuwie.

Kolejnym i to bardzo ważnym wyróżnikiem był umieszczany na naramiennikach orzełek śląski, gdy w P.P. umieszczano w tym miejscu numer okręgu policyjnego – liczbę rzymską w kolorze białym. Orzełek śląski od 1923 r. przeniesiony został na patki, by po zmianie przepisów o umundurowaniu PWŚl. powrócić na naramienniki. Również odznaki z numerem służbowym PWŚl. różniły się od P.P. – proporcjonalnie były nieco większe i posiadały wytłoczony napis „Policja Województwa Śląskiego”.

---

¹⁸ J. Mikitin, G. Grześkowiak; *Policja Województwa Śląskiego 1922-1939*, Warszawa 2008, ss. 51-56.

Ciekawym elementem, który w charakterystyczny sposób odróżniał także śląskich funkcjonariuszy, było ustanowienie z dniem 15 czerwca 1932 r. „Odznaki Pamiątkowej Policji Województwa Śląskiego 1922-1932”. Odznaka przysługiwała oficerom i podoficerom PWŚl., którzy pełnili służbę w szeregach policji śląskiej nieprzerwanie lub z jedną przerwą, nie dłuższą niż 3 lata oraz osobom, które położyły specjalne zasługi dla dobra PWŚl. (noszona była na kurtkach mundurowych na lewej piersi i posiadała swój indywidualny numer). Szata graficzna odznaki jest bardzo interesująca, charakteryzuje się ciekawym projektem plastycznym, przez co zaliczono ją do najciekawszych tego rodzaju odznak z okresu II Rzeczypospolitej.¹⁹

3.3. Próby połączenia policji śląskiej z państwem

Komenda Główna Policji Państwowej łącząc wszystkie okręgi policyjne w jedną całość, domagała się także ujednoczenia struktur policji śląskiej z własnymi. Widocznych zmian w tym kierunku dokonał następca komendanta Stanisława Młodnickiego – podinsp. Leon Wróblewski. Narzucony on został przez ministra spraw wewnętrznych w grudniu 1923 r. Powołany na to stanowisko komendant Wróblewski dokonał wielu zmian zgodnych z koncepcjami warszawskimi, lecz wbrew prawu śląskiemu i opinii Sejmu Śląskiego. Zmienił obowiązujące przepisy o wyszkoleniu, wprowadzając instrukcję stosowaną w Policji Państwowej, doprowadził do dymisji komendanta świętochłowickiej szkoły oraz przeprowadził reorganizację Głównej Komendy. Gdy sprawa stanęła na posiedzeniu parlamentu lokalnego, reorganizacja była już tak daleko posunięta, że wojewodzie pozostało już ją tylko zaakceptować. Decyzja ta spowodowała „niewydolność” finansową samorządnych gmin, które do 1924 r. pokrywały 25% kosztów utrzymania policji na swoim terenie. Doprowadziło to w konsekwencji do relatywnego obniżenia nakładów Skarbu Śląskiego na Policję Województwa Śląskiego, a w następstwie do redukcji kadr i zmniejszenia jej etatów. Z danych byłego referenta budżetowego i byłego posła na Sejm Śląski Stanisława Janickiego, korpus policyjny w ciągu trzech lat (1922-1925) stracił z różnych przyczyn 2.128 funkcjonariuszy (zgon, redukcja, emerytura, zwolnienie na własną prośbę i w wyniku kar dyscyplinarnych). Niepokojącym jest fakt, że spośród tej liczby przeszło połowa, to Ślązacy (1.374 osób). Wynika z tego, że w omawianym okresie opuściło korpus policyjny 64% miejscowych funkcjonariuszy.²⁰

¹⁹ Tamże, ss. 56-61.

²⁰ E. Kostka, *W piętnastolecie polskiej administracji na Śląsku*, „Kalendarzyk Policji Województwa Śląskiego 1937”, ss. 68-69.

Niezależność struktur PWŚl. od Komendy Głównej P.P. z biegiem czasu była przedmiotem wielu krytycznych uwag zmierzających do jej upaństwowienia – połączenia z Policją Państwową. O jej połączenie zabiegała m.in. Ekspozytura IV Oddziału II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Krakowie. Agenci tej placówki swą decyzję uzasadniali szerzącymi się na Górnym Śląsku tendencjami separatystycznymi, które miały mieć także miejsce w PWŚl. (szpiegostwo na rzecz Niemiec, dezercje i ucieczki funkcjonariuszy do Niemiec, zawieranie związków małżeńskich z Niemkami, szykanowanie policjantów pochodzących spoza Śląska). Poza słowami krytyki tej formacji, wskazano też pozytywne aspekty jej funkcjonowania, wskazując na jej „wybitny poziom”.²¹

Następstwem zmian po zamachu majowym w 1926 r. w Policji Województwa Śląskiego, było większe jej uzależnienie od Policji Państwowej.²² Wpływ na to zjawisko mieli zwolennicy Józefa Piłsudskiego, którzy objęli kluczowe funkcje w województwie. Członkowie PPS i Związku Byłych Powstańców Śląskich na czele z nowo mianowanym wojewodą Michałem Grażyńskim, dążyli do scentralizowania policji śląskiej z P.P. Do ich wniosku przychylił się komendant główny P.P., który w dniu 4 listopada 1926 r. zwrócił się do ministra spraw wewnętrznych o formalne połączenie PWŚl. z P.P.²³ Ostatecznie do włączenia Policji Województwa Śląskiego w strukturę Policji Państwowej nie doszło. Na przeszkodzie stanął Statut Organiczny Województwa Śląskiego z 1920 r. i zdecydowane stanowisko Sejmu Śląskiego.

Michał Grażyński – podczas pierwszych miesięcy swego urzędowania – dokonał wielu zmian na kierowniczych stanowiska w PWŚl. Bardzo szybko doprowadził do dymisji głównego komendanta insp. Leona Wróblewskiego, jak i jego zastępcę podinsp. Augustyna Bańczyka. Najwyższe stanowisko w PWŚl. powierzono faworyzowanemu przez wojewodę Adamowi Kocurowi, a funkcję zastępcy Józefowi Żółtaszkowi – podinspektorowi P.P.²⁴

W wyniku dokonanych zmian personalnych i prowadzonej dalszej polityki kadrowej, zachodziło pewne uzależnienie się policji śląskiej od Policji Państwowej. Od tego też czasu, większość zarządzeń Ministra Spraw Wewnętrznych oraz rozkazów Komendanta Głównego P.P., stało się obowiązującymi również w PWŚl., poprzez ich dekretację przez wojewodę. Po zaakceptowaniu przez M. Grażyńskiego i J. Żółtaszka (już szefa policji śląskiej) rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej,²⁵ którego art. 154

²¹ Pismo z dnia 18 sierpnia 1926 r. [w:] Archiwum Akt Nowych, Zespół Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (dalej: AAN, MSW), sygn. 978, kk. 78-79.

²² APK, PWŚl., sygn. 139, kk. 7 i 18.

²³ AAN, MSW, sygn. 153, k. 72

²⁴ E. Długajczyk, *Sanacja śląska 1926-1939. Zarys dziejów politycznych*, Katowice 1983, s. 67.

²⁵ Dz.U.R.P. z 1928 r., Nr 78, poz. 443.

interpretowano zgodnie z potrzebami politycznymi władz warszawskich, próbowano doprowadzić do połączenia Policji Państwowej z Policją Województwa Śląskiego.

Rozporządzenie Prezydenta RP o Policji Państwowej nigdy nie zostało zaakceptowane przez śląski parlament, a wielokrotnie było przezeń krytykowane. Wobec tak zdecydowanej postawy Sejmu Śląskiego, do unifikacji obu formacji nie doszło, a w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych rozpoczęto prace nad aktami prawnymi dotyczącymi bezpośrednio policji śląskiej.²⁶

Niezależność PWŚl. była stale ograniczana aż do wybuchu II wojny światowej. Zachowały się mimo wszystko zewnętrzne atrybuty jej odrębności, specyficzne elementy umundurowania oraz nazwa własna policji i jej organów.

Wybuch II wojny światowej, spowodował błyskawiczne tempo ofensywy wojsk niemieckich, oraz ewakuację garnizonów Policji Województwa Śląskiego na wschodnie tereny Rzeczypospolitej.

Wkroczenie w dniu 17 września 1939 r. na teren Polski wojsk sowieckich zaskoczyło rząd i społeczeństwo polskie, a w związku tym, plany obronne zostały pokrzyżowane. Część policjantów, wojska i Korpusu Ochrony Pogranicza, sprzeciwiła się sowieckiej agresji. Po wielu starciach z Armią Czerwoną, wielu policjantów dostało się do niewoli a część ich została rozstrzelana na miejscu.

Postępowanie agresora – wkraczającego na teren Polski od wschodu – wobec policjantów, było nieludzkie. Aresztowanych funkcjonariuszy P.P. i PWŚl. ładowano do wagonów bydłowych i kierowano dalej w głąb ZSRR. Policjantów uwięziono na wyspie Stolbyj, na jeziorze Selinger w pobliżu Ostaszkowa. Tak jak i wielu funkcjonariuszy P.P., policjantów śląskich przewieziono do miejsca kaźni w Kalininie (Twerze), gdzie zostali zamordowani.

Po tragicznych wydarzeniach dalszy los nie był łaskawy dla Policji Województwa Śląskiego. Formalnie formacja ta nie została rozwiązana, tak jak Policja Państwowa.²⁷ Rozwiązanie jej jednak nastąpiło z mocy prawa – dekretem Krajowej Rady Narodowej z dnia 6 maja 1945 r. o zniesieniu Statutu Organicznego Województwa Śląskiego.

28

---

²⁶ Wydano siedem rozporządzeń: Dz.U.R.P. z 1933 r., Nr 86, poz. 681; Dz.U.R.P. z 1934 r., Nr 41, poz. 370; Dz.U.R.P. z 1936 r., Nr 94, poz. 661; Dz.U.R.P. z 1938 r., Nr 18, poz. 133; Dz.U.R.P. z 1938 r., Nr 38, poz. 322; Dz.U.R.P. z 1938 r., Nr 74, poz. 523 i Dz.U.R.P. z 1939 r., Nr 3, poz. 11.

²⁷ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 15 sierpnia 1944 r. o rozwiązaniu policji państwowej (tzw. granatowej policji) Dz.U. z 1944 r., Nr 2, poz. 6).

²⁸ Ustawa Konstytucyjna z dnia 6 maja 1945 r. o zniesieniu statutu organicznego województwa śląskiego (Dz.U. z 1945 r., Nr 17, poz. 92).

Źródła:

- Archiwum Państwowe w Katowicach, Zespół Naczelna Rada Ludowa, sygn. 82.
- Archiwum Państwowe w Katowicach, Zespół Policja Województwa Śląskiego, sygn. 1, 23, 139 i 508.
- Archiwum Akt Nowych, Zespół Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, sygn. 153 i 978

Akty prawne:

- Ustawa z dnia 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej (Dz. P.P.P. z 1919 r., Nr 61, poz. 363).

- Ustawa Konstytucyjna Sejmu Ustawodawczego w Warszawie z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca Statut Organiczny Województwa Śląskiego (Dz.U.R.P. z 1920 r., Nr 73, poz. 497).
- Ustawa z dnia 15 lutego 1924 r. w przedmiocie zniesienia powiatu rudzkiego (Dz.U.Śl. z 1924 r., Nr 5, poz. 20).
- Ustawa z dnia 7 marca 1939 r. o zniesieniu powiatu świętochłowickiego i o zmianie granic powiatu katowickiego, pszczyńskiego i tarnogórskiego (Dz.U.Śl. z 1939 r., Nr 6, poz. 5).
- Ustawa z dnia 2 marca 1923 r. w przedmiocie organizacji Policji Województwa Śląskiego (Dz.U.Śl. z 1923 r., Nr 13, poz. 87), zatwierdzająca Rozporządzenie Wojewody Śląskiego z dnia 17 czerwca 1922 r. (Dz.U.Śl. z 1922 r., Nr 1, poz. 4).
- Ustawa Konstytucyjna z dnia 6 maja 1945 r. o zniesieniu statutu organicznego województwa śląskiego (Dz.U. z 1945 r., Nr 17, poz. 92).
- Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 15 sierpnia 1944 r. o rozwiązaniu policji państwowej (tzw. granatowej policji) Dz.U. z 1944 r., Nr 2, poz. 6).
- Rozporządzenie z dnia 17 czerwca 1922 r. w przedmiocie organizacji Policji Wojewódzkiej (Dz.U.Śl. z 1922 r., Nr 1, poz. 4).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. O Policji Państwowej (Dz.U.R.P. z 1928 r., Nr 28, poz. 257).

Bibliografia:

- Ciągwa J., *Autonomia Śląska (1922-1939)*, Katowice 1988
- Długajczyk E., *Sanacja śląska 1926-1939. Zarys dziejów politycznych*, Katowice 1983
- Mikitin J., Grześkowiak G.; *Policja Województwa Śląskiego 1922-1939*, Warszawa 2008

Czasopisma:

- Kostka E., *W piętnastolecie polskiej administracji na Śląsku*, „Kalendarzyk Policji Województwa Śląskiego 1937”
- Mikitin J., *80 Lat Policji Śląskiej*, „IPA Śląsk”, 2002